

Møde i Stege den 14. August.

Dette stærkt besøgte Møde, der efter Indbydelse af Provst Repsdorph holdtes i Stege Kirke, aabnedes med Orgelpræludium. Efter et indledende Foredrag af Dr. H. F. Rørdam gaves Ordet til Professor J. Kornerup. Da Taleren godhedsfuldt har stillet sit Manuskript til vor Raadighed, kan Foredraget i sin Helhed her meddeles.

Om Stege Kirke,

Foredrag af J. Kornerup ved det kirkehist. Møde i Stege
den 14. Aug. 1901.

Ærede Forsamling !

Naar man i gamle Dage, i Middelalderen, kom sejlende herind til Stege By, tog den sig helt anderledes ud end nu. Vel var Byens Huse dengang kun lave og uanselige, opførte af Træ eller Bindingsværk, men høit over Tagene løftede sig nede ved Havnen det stolte Stegeborg med sine Ringmure og tre mægtige Taarne, saaledes, som Valdemar

Atterdag havde ombygget den endnu ældre Borg. Langt borte fra Søen kunde man se disse Taarne. I Byens østre Kant ved St. Gertruds Stræde laa St. Gertruds Kirke og, ligesom den Dag i Dag, Mølleporten, og i Vest St. Hans Kirke, hvor vi ere samlede. Alle disse Bygninger tog sig malerisk ud med deres spidse Taarntage. Det ligger nær at formode, at de pyramideformede Tage baade paa St. Hans Taarn og paa Mølleporten ere Efterligninger af Stegeborgs Taarne.

I Grevens Fejde, der bragte saa store Ødelæggelser over Danmark, blev Stegeborg 1534 sprængt i Luften med Krudt af Borgerne, men endnu langt hen i 1700-Tallet kunde man se de mægtige Ruiner af de tre Taarne.

Hvad Grevefejden levnede, ødelagde det store Troskifte 1536. Evangeliets Lys kom til at skinne over Landet, men denne betydningsfulde Forandring gik ikke for sig uden voldsom Ødelæggelse af en Mængde smukke Kirkebygninger og Kunstværker, der i Aarhundreder havde været den katolske Kirkes Stolthed. I Stege gik det ud over den gamle St. Gertruds Kirke, der blev nedlagt. Allerede i Slutningen af det 15de Aarhundrede havde man begyndt at plyndre Kirken for dens Ejendomme. Nu faldt den hen i Ruiner, og dens Mursten blev i Frederik den 3dies Tid brugt til at udbedre St. Hans Kirke, hvortil Kongen endvidere gav 1800 Rigsdaler¹⁾. Nogle Forfattere have vistnok urigtigt ment, at det var Svenskerne, som ødelagde og brændte St. Gertrud 1659. En Klokke fra denne Kirke var lige til 1889 i St. Hans Kirkes Taarn.

De gamle danske Købstadskirker, der saaledes som St. Hans fik Lov til at blive staaende, have særdeles megen Betydning, thi de fortælle Stedets Historie. Slægt efter Slægt er vandret ind under disse Hvælvinger for at høre Evangeliet og opsende deres Bønner. Under Kirkens Gulvfliser hviler deres Støv, saaledes ogsaa i denne Kirke,

¹⁾ Hofmans Foundationer VIII, 516.

skønt de gamle Ligstene her have maattet vige for et moderne Flisegulv. Det var et brændende Ønske hos vore gamle katholske Forfædre, at faa Gravsted i Kirken. Dér var trygt at hvile, dér kunde vindes Tilgivelse for megen Synd. Fra først af var det rigtignok en Lov, at ingen maatte begraves i Kirken uden Biskoppens Tilladelse¹⁾; men der findes i vore Kirker saa mange Ligstene og Grave fra Middelalderen, at man seer, at Bestemmelsen ikke er bleven overholdt. Man skulde tro, at Reformationen havde gjort Ende paa den Uskik at begrave de Døde i Kirkerne; men det var ingenlunde Tilfældet, tvertimod synes Folk at være blevene endnu begærligere efter at faa Gravsted dér, thi det var fornemt, Tidens honette Ambition, at komme til at ligge dér. Alle Honoratiores, Provster, Præster, Borgmestre, Raadmænd, Apothekere osv. blev begravede i Kirkerne, og dette varede ved lige til omtrent 1800. Saaledes hviler f. Ex. her i Stege Kirkes nordvestre Hjørne Amtmand over Møen, Caspar Gotlob Moltke, † 1728, og Hustru, Ulrica Augusta de Hausmann, den første i en prægtig udstyret Kobberkiste, den anden i en Marmor dito. St. Hans Kirke er ellers nu ikke rig paa Mindetavler²⁾ eller Gravsten. Der har sikkert tidligere været flere. Erik Pontoppidan³⁾ omtaler en Ligsten over Oluf og Movritz Bille, der døde 1534, altsaa paa Grevefejdens Tid. Man véd intet andet om dem, end at de var unge Sønner af den berømte Lehnsmænd over Møen og Befalingsmand paa Stegeborg, Hr. Anders Bille, der i Aaret 1510 med saa stor Tapperhed forsvarede Borgen og drev Lybækkerne paa Flugten.

Men endnu bevares her i Kirken et Minde om en anden dansk Kriger, Viceadmiral Just Juel, nemlig det lille Skib, der hænger ned fra Hvælvingen og som skal være

¹⁾ E. Pontoppidan, *Annales ecclesiæ Danicæ*. I, 794.

²⁾ I Sakristiet hænger dog endnu et Maleri med en Raadmands-familie fra Slutn. af det 17. Aarhundrede.

³⁾ *Marmora Danica* II, 310.

en Model af Linieskibet Justitia, der blev kommanderet af Juel, da han faldt i Kampen for Fædrelandet. Den 8de Aug. 1715 mødte den danske Flaade under Admiral Raben i Prorevigen ud for Jasmund paa Rygen den svenske Flaade under Claes Sparre, og en lang blodig Kamp paafulgte, som endte med, at Svenskerne tabte Slaget og maatte ty ind til Carlskrona. De Danske bare saaledes Sejren hjem, men den tapre Juel fandt Heltedøden paa Justitia, ramt af en tolvpundig Kanonkugle. Han blev med stor Pragt begravet i Roskilde Domkirke. Der staar hans Kiste endnu i en Gravkælder, og paa Pillen udenfor hænger hans Kaaarde og Kommandostav. Modellen af Linieskibet er paategnet »H L B, 1718« og vistnok udført af en af de Mænd, der kæmpede paa dette Skib, og det er mærkeligt, at der her i Stege endnu lever en Efterkommer af ham, nemlig Kapt. Hans Larsen. Denne Slægt holder »Kirkeskibet« i Ære, og dette har til sin Vedligeholdelse Midler i Byens Sparekasse, betegnede som »Kontoen Justitia«.

Ældre Forfattere omtale en Klokke, som tidligere hang i Taarnet, men som forlængst er forsvunden. Man mente paa den at have læst: Anno 1182; men dette beror uden Tvivl paa en Misforstaaelse, thi saa gamle daterede Klokker findes ikke i Danmark. Den ældste med Aarstal betegnede Klokke er fra 1300 og hænger i St. Knud i Odense. Der var, som berørt, en anden mærkelig Klokke, som var kommen fra den nedbrudte St. Gertruds Kirke, men som revnede 1889 og blev støbt om. Paa den stod en latinsk Indskrift, der i Oversættelse lød saaledes:

I Herrens Aar 1414 støbte Johannes Nicolai denne Klokke. Dengang var Hr. Johannes Clausen Sognepræst og Martinus Rafn Kirkeværge for Sancte Gertruds Kirke¹⁾:

Af de to nuværende Klokker er kun den ene gammel,

¹⁾ Indskriften saa saaledes ud:

✠ ano · dñi · mcdxxii · cōpleu · iohes · nicholai · istā · cāpanā ·
tēpore · dñi · iohānis · clauessēn · plebani · protūr · et · martini ·
rafen · tutoris · sancta · gertrudis ·

støbt Aar 1500, »da Hr. Sven Jonsen var Kirkeherre i Felbergh«.

Vi vil nu kaste et Blik paa den gamle Kirke, hvori vi ere samlede. Det vil selv for en løselig Betragtning være kendeligt, at St. Hans Kirke ikke er opstaaet paa én Gang, ikke er i én hel Støbning, men udvidet og opført til forskellige Tider; navnlig er den paaafaldende ved sit store smukke Kor, der er noget for sig selv. Kirkens Indre mangler Enhed og skilles ad i to Stykker, der ere øgede sammen. Men spørger man om Tiden, da de forskellige Dele af Bygningen ere opførte, giver Historien desværre intet Svar herpaa. Jeg har forgæves efterset Middelalderens Kildeskrifter i *Scriptores rer. Dan.* og heller ikke fundet noget i Rigsarkivet. Vi er saaledes alene henviste til at granske selve Bygningen for at søge Svaret paa Spørgsmaalene; thi, som Middelalderens Frimurere plejede at sige: Stenene tale.

Der er dog ingen Tvivl om, at Hovedskibet er det ældste, det oprindelige Stykke af Bygningen. St. Hans Kirke har fra først af været en énskibet Bygning, opført af røde Munkesten og med et mindre Kor i østre Ende, begge dækkede med Bjælkeloft. Imellem Skib og Kor har der været en lavere Rundbue end den nuværende med smalle hvælvede Nicher paa hver Side til Altere, et for vore Kirker ret ejendommeligt Træk, som skiller dem fra de nordtyske. Den ene af disse Alternicher ses endnu paa nordre Side af den nuværende Korbue. Den anden, den søndre, er tilmuret, men skimtes.

Den bedste og fyldigste Forklaring af den oprindelige énskibede Kirke faar man dog først, naar man stiger op oven over Sideskibenes Hvælvinger. Her faar man Syn for Sagen, her ser man endnu den gamle Kirkens Ydermur inddelt i Fag ved brede kun en halv Sten fremtrædende »Lissener« (flade Murstivere). Imellem disse er der paa hver Side af Kirken fire tilmurede smalle rundbuede Vinduer og over dem dobbelte Rækker af Tandskifter, der

betegne Murens oprindelige Højde. I Forhallens nordre Væg synes der at være Spor af en af de rundbuede Portaler, som have ført ind til Skibet. I alle disse Træk kjender man tydeligt den romanske Stil, Rundbuestilen, saaledes som den forekommer i andre Kirker paa Møen, Kjeldby, Borre og Magleby. Bygningens Alder kan derefter bestemmes til Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, Valdemar den 2dens Tid.

Der synes at være nogle Spor til, at der har været et andet, oprindeligt Taarn; men hvorledes det nu end forholder sig, saa er det nuværende Taarn næppe opført førend i Slutningen af det 14de Aarhundrede. Det er en smuk Bygning, afstribet med Skifter af Kridtsten og røde Munkesten og med lette, ejendommelige Murstivere med stejle Tage. Taarnet havde ifølge Pontoppidans »Danske Atlas« allerede 1767 sin spidse Form, der vistnok er oprindelig, men det skæmmedes allerede den Gang af den grimme Sukkertop af Bly paa Toppen. I Forhallen under Taarnet bemærkes nogle Indsnit i Væggene, som vise, at der tidligere har været andre, lavere Hvælvinger, medens de nuværende maa antages opførte 1494.

Den næste Forandring var Nedbrydelsen af det oprindelige Kor og Opførelse af det store nye Kor, der er Kirkens skønneste Afsnit. Det er en treskibet Bygning med et bredere Midtskib og to smalle Sideskibe; men til Forskel fra den tidligere brugte Basilikaform ere alle tre Skibe lige høje og dækkede af et fælles stort Tag. Høit og luftigt hæver denne Hal sig paa fire ranke ottekantede Piller, der bære Hvælvinger med skarpt profilerede Ribber. Lyset falder rigt ind fra Siderne igennem høje smalle Vinduer. Dette Afsnit af Stege Kirke har oprindelig været lukket med en flad Altervæg i Øst, og man ser endnu ovenpaa Hvælvingen dens Gavl, med smukt profilerede Nicher, hvor sorte glasserede Mursten veksle med røde, og derunder et Tandskifte.

Denne smukke og ejendommelige Bygning er en saa-

kaldet Hallekirke, en Udvikling af den gothiske Kunst, der opstod i Vestfalen. Tyskland ejer mange slige Kirker, men i Danmark ere de saare sjældne; der er kun to, nemlig Birgittinerkirkerne i Mariager og Mariebo. Den sidste staar jo ikke fjernt herfra, og det er muligt, at den har været Forbilledet for St. Hans Kirkes Kor. Mariebo er endnu afsluttet imod Øst med en flad Væg; men dens Proportioner ere noget bredere end her. Naar vi nu vide, at St. Birgittes Klosterkirke i Mariebo blev bygget i Kong Erik af Pommerns Tid, tør vi slutte, at Koret her i Stege er omtrent fra samme Tid.

Jeg kommer nu til den tredie og sidste store Ombygning af Kirken, som maa antages at være foregaaet i Slutningen af det 15de Aarhundrede, altsaa i Kong Hans's Tid. Bygmesteren har, om end ikke paa nogen heldig Maade, søgt at udfylde Pladsen ved Siderne af den gamle smalle énskibede Kirke. Han lukkede de før omtalte rundbuede Vinduer, forhøjede Ydermurene og aabnede store Buer i den til nye tilbyggede lave Sideskibe. Alle tre Skibe blev overhælvende, men da et fælles Tag dækkede over dem, blev Belysningen kun sparsom. Imod Øst, hvor det vistnok havde været bedre at beholde den oprindelig Gavlmur i Hallekirken, tilføjedes paa samme Tid endnu en Korbygning med tresidet Afslutning og Koromgang.

St. Hans Kirke var tidligere anstrøget indvendig med grimme brune og gule Kalkfarver, der gjorde Skibet endnu mørkere, end det var i Forvejen. Efter Provst Repstorps Ønske blev denne Anstrygning fjernet, og de gamle, under den opdagede, malede Prydelser og Figurer atter fremdragne 1892—93 og med stor Troskab opfriskede af Malermester Surland under mit Tilsyn paa Nationalmuseets Vegne. Vistnok staa disse gamle naive Billeder tilbage for, hvad der f. Ex. findes i Nabokirken i Kjeldby; men i sin Helhed var Virkningen af Dekorationen overraskende og heldig. Ovenover Korbuen staar øverst Jesu Navnetræk og derunder et af et Sværd gennemboret Hjerte med Overskrift AM ∞:

Ave Maria. Her sigtes til den gamle Simeons Ord til Jomfru Maria: »Et Sværd skal gaa igennem din Sjæl« Luc. II, 35. Nederst staar der: »Johannes, Jesus, Maria Anna beder got for« (os). Johannes nævnes først som Kirkens Værnehelgen. Endvidere læses baade her og paa en Pille Aarstallet 1494, utvivlsomt Tidspunktet, da alle de sidste store Forandringer ere foregaaede ved Kirken.

Nationalmuseet har ydet Hjælp til den gamle Dekoration's Fornyelse, men ogsaa Menigheden har bidraget dertil ved frivillige Gaver og derved givet et smukt Vidnesbyrd om det kirkelige Liv her og om Stege Borgeres Kærlighed til deres gamle Kirke. Jeg slutter med Ønsket om, at man snart maatte se sig i Stand til at ombytte Vinduernes uheldige Trækarme med blyindfattede Ruder i gammel Kirkestil, hvad der i høi Grad vilde forskønne St. Hans Kirke.